گوناهی ڕۆماننووس چییە کە خوێنەر لە فێڵەکانی گێڕانەوە تێناگات!

چاوپێکەوتن لەگەڵ کاروان عومەر کاکەسووری ڕۆمانووسدا

سازدانی: توانا ئەمین

جارێکی تر قسەکردن لەسەر ڕۆمان لە پرسیاری تەقلیدی و وێرانی بۆ نووسین ڕزگارمان دەکات و دەمانخاتە پێش پرسیاری چۆن نووسین . گێڕانەوەش پتر لە کارەکتەر، زەمەن، ڕووداو، تەکنیک و هەر بونیادێکی تر دەهێنێت ببێتە بابەتی گفتوگۆ . خوێنەری سادە و ڕۆمانی سادەگۆ ڕۆمانووسی دۆگما، ئەوەی بە ئیشکردن بەتەنها ستیلێک خوێنەری بێ پرسیار و ساکار دروست دەکات، ئیشکالەتەکانی پەیوەندیی ڕۆمانووس و خوێنەر، ئەمانە بابەتی گفتوگۆیەکی ئێمەن لەگەڵ کاروان عومەر کاکەسووری ڕۆمانووسدا .

*** ئەگەر ئەدەب درۆیەک بێت و ڕاستییەکان بنووسێتەوە، ئایا ڕۆمان وەکو ژانرێکی ئەو ئەدەبە چۆن درۆیەکی وەکو ژیانی بۆ دەنووسرێتەوە**. .؟

ـ ڕۆمان، کە بەرهەمی شارستانیەتی ڕۆژئاوایە، هونەری دژەکان و دەنگە جیاوازەکانە، هەر بۆیە گێڕانەوە «Narration » گرنگترین ڕەگەزی ئەو ژانرە ئەدەبەیە. ڕۆمان کە لەچاو ژانرەکانی دیکەی ئەدەبدا تەمەنێکی کەمتری هەیە، بەڵام لەو ماوە کورتەیدا توانیویەتی کۆمەڵێک قوتابخانە و فۆرمی جیاواز جیاواز بێنێتە کایەوە. تەنانەت توانیویەتی جۆرێک جیاوازی لەناو خودی قوتابخانەکانیشدا بخوڵقێنێت.. تۆ هەر بۆ نموونە سەیری ئەو شەپۆلە بکە، کە لە پەنجاکان تا حەفتاکان بەناوی «ڕۆمانی نوێ» لە کاردا بوو. ئەوانە ئەگەرچی ناوێک کۆی دەکردنەوە و ئامانجیان تێکشکاندنی شێوازی بەلزاکییانە بوو، بەڵام هەریەکەیان لەوی تر جیاواز بوو. «ئالان ڕۆب گرێ» بایەخی بە وردەکاریی شتەکان دەدا، جۆرێک لەیەکچوون و تەماهیی لەنێوان مرۆڤ و شتدا دەخوڵقاند. لای «مێشال بۆتۆر» «هەستی هۆمانیستیانە» ئامانج بوو و لای «ناتالی ساروت»یش «ڕەهەندی سایکۆلۆژی». ئەو شێوە ڕۆمانەی ئەمەریکای لاتینییش، کە بە ڕیالیزمی سیحری

ناسـراوە، لەپاڵ هەندێ ڕووخـسـاری لەیەکچـوودا، دنیـایەک جیـاوازییش لەنێـوان ئەم نووسـەر و ئەو نووسەریاندا هەیە. لێرەدا من ئاسـوودەم بەوەی، کە تۆ دەڵێی «ئەو ژانرەی ئەدەب چۆن درۆیەکی وەکو ژیانی بۆ دەنووسرێتـەوە» و ناڵێی چۆن ژیان دەنـووسـێتـەوە، چونکە ئەدەب بەگشـتی و ڕۆمـان بەتایبـەتی هەرگیـز ناتوانێت ژیان بنووسێتەوە. ڕاسـتـە ژیانی واقیعی سـەرچاوەی ئیلهامی نووسـینە و نووسـەر بە کەرەسـەکانی ئەو ژیانە دنیـای تایبـەتیی خـۆی دەخـوڵقـێنێت، بـەڵام خـوڵقـاندن، نەک گـواسـتـنەوە. بـە بڕوای من کـاری نووسـەر کـەم و زۆر لـە کاری فـڕۆکـەوان و دایڤـەر «غـواص Diver» دەچێت، یـەکـەمـیـان دەچێتـە ئاسمـان و دووەمیـان بۆ ژێر ئاو ڕۆدەچێت، بەڵام هەردووکیـان لەسەر زەوی فێری هونـەری خـۆیان دەبن. ئـەوەنده هـەیـە نووسـەری ئەدەبی لەوەدا لە فـڕۆکـەوان و دایڤـەر جیـاوازە، بەوەی لای ئەو دووانە فێربوون تا ئەو کاتەیە، کە دەیانگەیەنێتـە ئاسـتی ئەوەی بەچاکی کـارەکانیـان ئەنجام بدەن و لـەمـەوە پشت بە نەخـشـە و پلان دەبەسـتن، بەڵام لای نووسـەر فێربوون کۆتایی نایەت.. ئەو فێربوونە نابێتە پلان و نەخشـە. کەواتە ناتوانێت زەویی واقیـعیش بەجێبهێڵێت. بەڵێ، ئەدەب لەسـەر زەویی واقیعدا مامەڵە لەگەڵ چەمکی وەهـم «Fancy»دا دەکات، بەوەی کە بۆ گەیشـتن بە وەهـم پێویستمان بە زیاتر لە شێوەیەک گـەڕان و کـۆمـەڵێک هـەوڵ هـەیە بۆ دەرخـسـتنـی لایەنە ناڕۆشنەکان و دواجـار خـوڵقـاندنی وەهـێـمـێکی تر لەو وەهمـەدا، ئەوە لە کـاتێکدا خـۆمـان غـەرقی ژیانین. هـەر بـۆیە زۆربەی ڕۆمـانـی ئێـمـە لەوەدا سـەرکـەوتوو نەبوون، کـە ویسـتـوویانە ژیان بـنووسنەوە. لێـرەدا ڕۆمـانـنووسـی ئێمـە بە میـتۆدی مێـژوونووس کـار دەکـات و کەرەسـەکەیشـی هەقـایەتی کـوردەوارییـە، کـە ئەو هـەقـایەتـەیش بمانـەوێ و نەمـانەوێ سـتـرەکـچـەرێکی لاواز و تاکڕەهـەندیی هەیە. خۆ ئەدەب بەگشتی و ڕۆمان بـەتایبەتی، ئەگەر ژیانیش بنووسێتەوە، ئەو ژیانە دەنووسـێتەوە، کە هێشتا نەهاتووە، نەک ئەوەی هـەبووە یان ئێسـتا هەیە. واتە گرنگترین پرسـیار دوای خوێندنەوەی هەر تێکسـتێکی ئەدەبی ئەوەیە، کە چ یۆتۆپیـایەکی خـوڵقـاندووە. چ نەهـامـەتیـیـەکـە ئێـمـە ئەنفـال و کـۆڕەو و شـەڕەکـان وەکـو خـۆیان بنووسـینەوە..!! دەکـرێت ئێـمـە ئەنفالی تر و کۆڕەوی تر و شـەڕی تر بنووسین، بەڵام لە دیدگـای جیـاوازەوە و بەشـێوەیەکی هونەری. هەمـوومـان چیرۆکی ئەو ئەنفـالکراوانەمـان بیستووە، کە بەڕێککەوتی سـەیر ڕزگاریان بووە و گەیشتوونەتەوە زێدی خۆیان. کاتێکیش هـاتوونەتەوە، هیـچ شوێنێک بەخـۆیانیەوە نەگرتوون. بەڵێ، ئەمـە چیرۆکێکی واقیعییـە و تەواو. چۆن دەکرێت ئەمـە جارێکی تر بنووسـیتـەوە و ناوی لێ بنێیت ڕۆمـان..!! کێ هـەیە نەزانێت باسـی کـەسـێکی بێـمـاڵ بکات، کـە لە کەلاوە و سـەر شـەقـام و تەرمـیناڵەکـاندا

دەخـەوێت، بەڵام ئەوە زەحـمـەتە تۆ باس لـە کێشـەی مـرۆڤێک بکـەیت لە باشـترین ڤێلادا دەژی و هـەسـتی پێ ناکـات. «تۆنـی مـۆریسـۆن» ئەگـەر ژیانی زنجـیـیـەکانـی وەکو خـۆی بنووسـیـایەتەوە، ئـەوا ڕۆمـانەکـانـی ئەویش وەکـو دەیان ڕۆمـانـی تر تێکەڵ بە مـێـژوو و فۆلکلۆر دەبوون، بەڵام ئەو هاتووە ژیانێکی دیکەی جـیـاوازی خـوڵقـاندووە، کـە نازانی لە کۆێدا لە ژیانی ڕاستەقینەی ئەوان دەچێت و لە کوێدا جیاوازە. کاری ئەدەب دەرخستنی نهێنییەکانە، نەک گێڕانەوەی ڕووداوە ئاشکراکان. من لە شوێنێکدا وتوومە واقیع لای من چیرۆکنووسێکە و هەموو ساتێ چیرۆکەکانی خۆی دەنووسێ، بۆیە من وەکو چۆن نامەوێ لاسـاییی هیچ چیـرۆکنووسـێکی دی بکەمـەوە، هەر بەم شـێـوەیەش نـامـەوێ لاسـاییی واقـیـعـیش بکەمـەوە. دیارە واقـیع یاخـود وەکـو لە پرسـیـارەکـەی ئێـوەدا هـاتووە ژیان چەمکێکی زۆر گشـتییـە و دەکرێت وردی بکەینـەوە. واتە کایەکانی دیاری بکەین. ڕۆمـان بەتایبەتی لە ڕۆژئاوا سوودی لە کایەکانی وەکو مێژوو، ئەفسـانە، کەلەپوور، سـایکۆلۆژیا وەرگـرتووە، کـە هـەر یەکێ لەو چەمکانەیش وەکـو چـەمکی ڕۆمـان پڕن لـە پرۆبلەمـاتیکی تێگەیشتن و خـوێندنـەوە و تەوزیفکـردن. بەکـارهـێنانی مـێـژوو و ئـەفسـانـە و کـەلـەپوور پێویسـتـیـان بە خوێندنەوەیەکی وردی فەلسـەفییـانە هـەیە. «فۆکنەر» بیرۆکـەی ڕۆمـانی «دارخـورمـای دڕندە»ی لە تەورات وەرگـرتووە.. «کـامـۆ» لە دیدگـایەکی فـەلسـەفـیـیـەوە «ئەفسانەی سیزیف»مان پێ دەناسێنێت. «ئۆمبێرتۆ ئیکۆ» لە هەردوو ڕۆمانی «ناوی گوڵ» و «دورگەی ڕۆژی پێشوو»دا ڕەگەزی مێژووی بەکارهێناوە.. «ئەمین مـەعلوف» و «ئۆرهـان پامۆک»یش لە ڕێگای مێژووەوە داهێنانی چاکیان کردووە. شـتێکی بەڵگەنەویسـتـە، کـە هەمـوو ڕۆمـانێک پەیوەندیی بە مـێـژوو، یاخـود بە واقـیـعـەوە هەیە، بەڵام گـرنگ ئەوەیە ڕۆمـانـنووس واقـیـعـێکی تایبـەت و مـێـژوویێکی تایبـەت بەخـۆی دروست بکات، چونکە بەکارهێنانی مێژووی واقیعی، یاخود با بڵێین مێژووی ڕەسمی وا دەکات کارەکتەر لە سنوورێکی تەسکدا هەڵبسوڕێت و بەئاسانی نهێنییـەکانی دەربکەوێت. واقیع و مێژوو دەبنە دەسـتـەڵاتێک و کـۆنتـرۆلی دەکـەن. مـێـژووی ڕەسـمـیـیش هەمـیـشـە مـێـژووی دەسـتـەڵادارانە، بۆیە ڕۆمـان بوارێکی فـرەوانە بۆ خـوڵقـاندنی واقـیـعـێکی جـیـاواز و مێژوویەکی جیاواز. کەواتە کاری ڕۆماننووس نووسینەوەی ڕووداوی مێژوویی، یاخود بە مـانایەکی تر نووسـینەوەی ژیان نییـە، بەڵکو پێشـبـینیکردن و خوڵقاندنە. ڕوونتر بڵێم نووسـەری ئەدەبی هەتا ئـەگـەر بـە واقـیـع و مـێـژووی ڕابـردووشـدا بچـێـتـەوە، ئـەوا لە دیدگـایەکی جـیـاوازەوە دەیانگێـڕێتـەوە، وەکو ئەوەی «گـۆنتـەر گـراس» لە ڕۆمـانەکانیـدا دەرهـەق بە مـێژووی ئـەڵمانیـای سـەردەمی نازی کردوویەتی. «گۆنتـەر گراس» مێژوویەکی

لەبیرکراوی لە ڕێگای چیرۆکەکانیەوە دەرخستووە، کە هەندێکیان لەسەر زمانی ئاژەڵان و بەشێوەی ساتیرئامێز نووسراون. مامەڵەکردنی ڕۆمان لەگەڵ مێژوودا وای کردووە ئەو چەمکە ببێتە بەشێکی گرنگ لە کارەکانی «سیگمۆند فرۆید» و «جۆرج لۆکاش» و «لۆسیان گۆڵدمان» و «میخایل باختین» و «ڕینییە جیرار». ئەمە دەربارەی مێژوو و کەلەپوور و ئەفسانە. دیارە ڕۆمان سایکۆلۆژیاشی بۆ دۆزینەوەی نهێنییەکانی دیوی ناوەوەی کارەکتەری هاوچەرخ بەکارهێناوە. ڕەخنەگران پێیان وایە نووسەرانی وەکو «دۆستۆفسکی» و «جیمس جۆیس» لەپێش زانایانی سایکۆلۆژیا دەرکیان بە هەندێ دیاردەی سایکۆلۆژی کردووە.. کەواتە ڕۆمان وەکو «مێلان کۆندێرا» دەڵێت هونەری ئێستا و ڕابردووە و لە توانایدا هەیە هەموو شتێک قەبووڵ بکات... بۆیە من پێم وایە لە دەستی دێت ژیانێکی جیاوازیش بخوڵقێنێت.

*** باسی گێڕانەوەت کرد، کە ڕەگەزێکی گرنگی ڕۆمانە. ئایا تۆ پێت وایە ئەو گرنگییە تەنها لە شێوازدایە، یان دەبێتە پێکهاتەیەک لە جەستەی تێکستدا..؟ ئایا شێوازی گێڕانەوە دەتوانێت بابەتی گێڕانەوە قووڵ بکاتەوە، یاخود بە لایەکەی تریشدا بەرەو سادەیی و کاڵوکرچیی ئاراستەی بکات..؟**

ـ تیۆری گێڕانەوە، واتە ناراتۆلۆژیا یەکێکە لەو چەمکانەی، کە بۆتە جێگەی سەرنجی زۆر لە نووسەرانی دنیا و گرنگییەکی بەرچاوی پێ دراوە. ڕەخنەگرانی ئەدەب دەڵێن ڕەگوڕیشەی بۆ لای «ئەرستۆ» دەگەڕێتەوە. بەڵام لە کۆتاییی پەنجاکانی سەدەی بیستەمدا زیاتر برەوی پەیدا کرد. «کلۆد لیڤی شتراوس» لە کتێبی «ئەنترۆپۆلۆژیای بونیادگەری»دا بایەخی بە تیۆری گێڕانەوە دا و دوای ئەویش «ڕۆلان پارت» و «جیرار جینێت» و «والاس مارتن» چەمکی ناراتۆلۆژیان بەشێوەیەکی بەرچاو بەکارهێناوە. چیرۆک و ڕۆمانیش توانیان گۆڕانێکی گەورە بەسەر ئاستەکانی گێڕانەوەدا بێنن. لای «مارسێل پرۆست» و «فرجینا ولف» و «جیمس جۆیس» و «ولیەم فۆکنەر»دا شێوازی گێڕانەوە زۆر گرنگترە لە بابەتی گێڕانەوە. هەروەها نووسەرانی «ڕۆمانی نوێ»یش شۆڕشێکی گەورەیان لە دژی سادەیی و ڕەوانی هەڵگیرساند و تەکانێکی بێوێنەیان بە شێوازەکانی گێڕانەوە دا. «کلۆد سیمۆن» کۆمەڵێ بابەت و ڕووداوی جیاواز، کە نە لە زەمەن و نە لە شوێندا ناگەنەوە یەک، تێکەڵی کردوون، بەڕادەیەک ئاسان نییە خوێنەر بتوانێت پێکەوەیان بلکێنێت. دیارە چیرۆکنووسانی کوردیش لە حەفتاکان، بەتایبەتی حسەین عارف و و یەک دوو ناوی تر لە ڕێگەی زمانی عەرەبییەوە هەندێ شارەزاییان لەو

بوارەدا پەیدا کرد و توانیان گۆڕانێک بەسەر شێوازی گێڕانەوەدا بێنن. دەبووایە ڕۆمانیشمان لەگەڵ خۆیدا فۆرمێکی جیاوازی بهێنایەتە کایەوە و پەرەی بەو شێوازە بدابووایە، کە لە حەفتاکان لەسەر دەستی ئەو چەند چیرۆکنووسە، بەتایبەتی لە کوردستانی باشووردا هاتە کایەوە، بەڵام بەداخەوە ڕۆمانی کوردی ئاستەکانی تەکنیکی گێڕانەوەی بەرەو سالآنی پێش حەفتا دابەزاند. زۆربەی ڕۆمانەکانی ئێمە، ناڵێم هەموویان، بە تەکنیکی گێڕانەوەی ئاسایی نووسراون. من پێم وایە گێڕانەوە بێجگە لەوەی دەتوانێت نهێنییەکانی ڕابردووی کارەکتەر دەربخات و سەربەستییەکی زیاتری پێ ببەخشێت، تا زیاتر تەعبیر لە خودی خۆی بکات، ئەوا لایەنێکی ئیستاتیکیشی هەیە، کە خۆی لە کۆمەڵێ فێڵی هونەرییدا دەبینێتەوە. گێڕانەوە جیاواز جیاوازەکان لە ناو تێکستێکدا دەتوانن دەنگە جیاواز و دژەکان دەربخەن، کە ئەمە خۆی تایبەتمەندییەکی ژیانی شارە، بەوەی پێچەوانەی لادێ، بە فرەدەنگی و فرەڕەنگی دەناسرێتەوە و خودی ڕۆمانیش زادەی ئەو سەردەمەیە. من باوەڕم نییە گێڕانەوە تەنها پەیوەندیی بە فۆرمی تێکستەوە هەبێت، بەڵکو پێش هەموو شتێک ئایدیاکانی نووسەر دەردەخات و ئاستەکانی بینینی ئەومان بۆ ئاشکرا دەکات لەو پەیوەندییەدا، کە لەنێوان کارەکتەر و ڕووداو، کارەکتەر و زەمەن، کارەکتەر و شوێن، کارەکتەر و زماندا دەیخوڵقێنێت. شێوازی گێڕانەوە لە چیرۆک و ڕۆماندا وەکو ئاواز وایە لە گۆرانییدا. زۆر جار لە شیعرێکدا هیچ جوانکاری و توانایەکی هونەری نابینین، کەچی میلۆدیستێکی شارەزا میلۆدییەکی چاکی بۆ دادەنێت و سەرسامان دەکات. من ئێستا هەوڵ دەدەم بە نموونەی سادە ئەم مەسەلەیەی شێوازی گێڕانەوە و بابەتی گێڕانەوەیە دەربخەم. ژنێک لە دەستەخوشکەکەی پرسی: ئەرێ ئەو پیاوە چییە لە بەردەمی ئەو بیرە وەستاوە و هەر دەڵێ دە.. دە.. دە..؟! ئەم بەسەرسوڕمانەوە وتی: نازانم..!! ئەوە کەمێک لەمەوپێش دەیوت نۆ.. نۆ.. نۆ. مێردەکەم چوو لێی بپرسێت، تا بزانێ ئەمەی لە چییە، کەچی پاڵێکی پێوە نا و خستیە ناو بیرەکەوە. ئینجا لەمەوە دەستی کرد بە دە.. دە.. دە..... تۆ بڕوانە «کاک توانا ئەمین». ئەگەر ئێمە لە سەرەتاوە ئەو چیرۆکە بگێڕینەوە، واتە بەشێوەیەکی کرۆنۆلۆژی، ئەوا ئەو ڕووداوە هیچ گرنگییەک نابەخشێت و دیالۆگەکان سەرسامان ناکەن، چونکە ڕەگەزی تامەزرۆیی و ناکاوی و جوانکاری و زۆر شتی دیکەی لە دەست دەدات و حاڵەتە سایکۆلۆژییەکانیش ئاوا بە قووڵی دەرناکەون. هەر لێرەدا سەرنجی تێکەڵبوونی کات و شوێنیش بدە. بیرۆکەی ئەو چیرۆکە ئەوەیە، کە پیاوێک هەر خەڵک دەخاتە ناو بیرەوە و دەیانژمێرێت. ئەمە چ گرنگییەکی تێدایە، ئەگەر هێزی گێڕانەوە نەبێت..!! خۆ ئەگەر ئەو

ژنە بەو شـێـوەیە بـاسـی مـێردەکـەی خـۆی نەکـردایە، ئێـمـە هـەرگـیـز حـاڵـەتی نۆیەکـەی تریشـمـان نەدەهـاتە بەرچاو. واتە ئەو دیالۆگـە، بەو شێـوە گێڕانەوە سـەیرە، کـەسـەکـانی لە ژمارەوە گـۆڕی بۆ ڕۆح و هـاوکـات زەمـەنێکی پـچڕپـچڕیشی بۆ ئاشکرا کـردین، کـە زەمـەنی زیندەبەچـاڵکردنی دە مـرۆڤـە.. پـارادۆکـسـالی ئەو گـێـڕانـەوەیە، لە دوو بڕگـەی نەزانـراو و زانراو پێکهاتووە. سـەرەتا وتی «نازانم»، ئەمـەی بە تۆنێکی زۆر جـدی و بەرپرسـیـارانەوە دەربڕی، وای تێگەیاندین ئێمە لە زمـانی ئەوەوە هیچ زانیارییەکمان دەستناکەوێت، کەچی شـەش ڕسـتـەکـەی تری، کـە گـرنگـیی مـەسـەلەکـە دەردەخـەن، زۆر بەبێ بـایەخ گـێڕایەوە....
ئەمەیش نموونەیەکی تر: دکتۆری سـایکۆلۆژیا بە نەخـۆشـەکـەی وت: کاکە مـادام تۆ دەڵێی لە گـەرمـەی ئیـشـکردندا تووشـی دڵەڕاوکـێ و مـاتەمـینی دەبیت، دە هـەوڵ بدە لەو کـاتەدا گـۆرانی بڵـێـیت. پیـاوەکـە وتی: ناتـوانم، ناتوانم..!! ئەمـە زۆر زەحـمـەتە..!! دکـتـۆر وتی: بۆ زەحـمـەتە..؟! شـتـێـک هـەیە لەوە ئـاسـانـتـر..؟! پیـاوەکـە وتی: قـوربـان من مـردووشـۆر و گـۆڕهـەڵکەنم.... ئەگەر پیاوەکە هـەر لە سـەرەتاوە بیوتایە مردووشـۆر و گـۆڕهـەڵکەنە، ئەوا تێـڕوانین و ئامـۆژگـارییەکـانی دکـتـۆریش دەگـۆڕان و چـیرۆکـێکی هونەریی لێ دەرنەدەچوو.
ئایا ئێسـتـا ناتوانین بڵـێین شـێوازی گـێڕانەوە ئەگـەر لە بابەتی گـێڕانەوە گـرنگـتـر نەبێت، ئەوا بەقـەدەر ئـەو گـرنگـە..؟! بەڵام گـونـاهـی ڕۆمـاننووس چـیـیـە، کـە خـوێنەر لە فـێـڵـەکـانی گـێـڕانەوە تێنـاگـات و هـەندێ نووسـەریش تێـکسـتـەکـەی بە وڕێنە تـاوانبـار دەکـەن..؟! ئەگەرچی وڕێنە لە گێڕانەوەدا گرنگییەکی زۆری هەیە، بەتایبەتی لەو ڕۆمانانەی بە ڕێگای شـەپۆلی هۆش نووسـراون.

*** تێکست لەوێ لە موڵکایەتیی نووسەر دەردەچێت، وەختێک یەکەم خوێنەر دەیبینێت . . کامە تێکست لە دوای نووسینی نووسەرەکەی خۆی ناکوژێت . .؟**

ـ لێـرەدا نابێت خـۆکـوشـتن و مـردن تێکـەڵ بە یەکـدی بکـەین و ناچـاریشـین مـاهـیـەت و باکـرەوەندی ئەو خـوێنەرە لەگـەڵ جـۆری تێـڕوانینی دەربخـەین. واتە مـەبـەسـتـمـان لە چ خـوێنـەرێکە و لە چ ناوەندێکی کـەلتووری و ڕۆشـەنبـیریدا پێگـەیشـتـووە..؟! ئەو خـوێنەرە چەند تێکستی قورسی خـوێندۆتەوە..؟! چەند لە هونەری نووسـین شارەزایە..؟! بۆچی و بە چ مـەبەسـتێک دەخـوێنێتـەوە..؟! مـردن پرۆسـەیەکی سـرووشـتـییـە و وەکـو مـەسـەلەیەکی دوالیـزمی و ئەنتـۆنیـمی پێـچـەوانەی ژیانە، بەڵام خـۆکـوشـتن پـرۆسـەیەکە کـەم و زۆر لەناو سـیـسـتـەمێکی ئیـرادەگـەرییدا بەڕێوە دەچێت. خـۆکـوشـتن لە دیدی «ئەلبـێرت کـامـۆ»وە شـێـوازێکی یاخـیـبـوونـە و ئەنجـامی دەرککردنی تەواوی واقـیـعـێکی دیاریکراوە. بەڵێ،

خۆکوشتن ئەو کاتەیە، کە کێشەی نێوان خود و بابەت بە بنبەست دەگات. تێکستێک خۆی دەکوژێت، کاتێک زەمینەیەکی باشی دەستناکەوێت بۆ ژیان. لێرەدا دەبێت ئەمە لە مەسەلەی زانستی بایەلۆژیی ڕووت جیا بکەینەوە، بەوەی دەیان جۆر مرۆڤ و ئاژەڵ و باڵندە و ماسی بە مانا داروینییەکەی بەپێی یاسای مانەوە بۆ چاکترین و لە ئەنجامی نەبوونی دەوروبەری گونجاو، یان تێکچوونی ئەو دەوروبەرە لەناوچوون، واتە لەژێر جەبری واقیعدا مردن، نەک وەکو ئیرادەیەک مەرگیان هەڵبژارد. جیاوازییەکە لە مەرگە وەکو کۆ و وەکو تاک. دیارە بابەتی کێشەکەیش جیاوازە. ئەگەر باوەڕمان هێنا، کە تێکست ڕۆحی دووەمی نووسەرە، ئەوا دەبێت باوەڕ بەوەیش بێنین، کە بوونەوەرێکە و پێویستی بە ژینگەیەکی گونجاو هەیە. بەدەگمەن تێکستە جدییەکان، ئەوانەی هەڵگری کۆمەڵێک پرۆبلەماتیکی فیکری و هونەریین، ژینگەی گونجاویان دەستدەکەوێت. ئەو تێکستانە خۆیان دەکوژن، کە دژایەتیی لەگەڵ تێڕوانینی باوی واقیعدا دەهێننە کایەوە. ئەوانەی بەئاسانی خۆیان بەدەستەوە نادەن و دۆزینەوەی کۆدەکانیان پێویستی بە گەڕانە بەدوای مەعریفەی زیاتردا. بەڵام بیرت نەچێت لە ڕوانگەی «بوودا»وە ڕۆح سەرمەدییە. ئەمڕۆ لە شتێک تەواو دەبێت و سبەینێ لە شتێکی ترەوە دەست پێدەکاتەوە. ئەو مەسەلەی نێرڤانایە بۆ ئەدەبیش هەر ڕاستە. کەم نین ئەو تێکستانەی ڕۆژگارێک وەکو مردوو حیسابیان بۆ کراوە و دواتر تا ئەبەد بەزیندوویی ماونەتەوە. کێن ئەوانەی ژیان و مردن بە تێکستێک دەبەخشن..؟! بە مانایەکی دی کێن ئەوانەی وا لە تێکستێک دەکەن ئاسوودە بژی و وا لە یەکێکی تر دەکەن خۆی بکوژێت..؟! ئێستا جارێکی تر مەسەلەی خوێنەر دێتە کایەوە. لێرەدا مەبەستمان لە خوێنەر ئەو کەسانەن، کە دەکەونە دەرەوەی نووسەری ئەو تێکستەوە. دەشێ ئەو خوێنەرە هاوکات نووسەریش بێت. هەردەم لەگەڵ چەمکی خوێنەریش، چەمکێکی تر هەیە، ئەویش چەمکی ڕەخنەیە. ئایا ئێمە خوێنەرێکی ڕەخنەگرمان هەیە، کە لە توانایدا بێت وەکو کەسێکی ئاکتیف تێکستەکان بخوێنێتەوە و چاوەڕێ نەبێت لە دەستی دووەمەوە حوکمەکان وەربگرێت..؟

*** یەکێک لە ڕۆماننووسە ناودارەکان دەڵێت دەبوو کارەکتەرێکی ناو ڕۆمانەکەم بکوژم، زۆرم هەوڵدا نەکوژرێ و چار نەبوو، هەر دەبوو بکوژرابایە. . دواجار کوشتم، بەڵام چەند ڕۆژێک بۆی گریام. تۆ باوەڕت وایە ئەم ڕاستگۆییە لەوەوە هاتووە، کە ڕۆماننووس کۆنترۆڵی خۆی لە دەست دەدات، یان ئەوە کارەکتەرەکانن، کە وەکو سرووشتی خۆیان ناچنە ژێر ڕکێفی نووسەرەوە. .؟**

ـ نازانم ئەو ڕۆماننووسە کێیە، بەڵام من خۆشم لە گەرمەی نووسینی ڕۆمانی «ئای لەڤیلیا لەڤیلیا..!!»دا کاتێ دەمویست یەکێ لە کارەکتەرەکانم بکوژم، حاڵەتێکی ئاوام بۆ پێش هات. لەو چاوپێکەوتنەمدا، کە گۆڤاری «ڕامان» سێ ساڵ لەمەوبەر لەگەڵیدا کردووم، ئاماژەم پێی داوە. لەوێدا وتوومە لای من مردن پێش ئەوەی هەر شتێک بێت، کارێکی هونەرییە. ئێستایش وەکو ئەوسا دەڵێم مەرگ بەو هەموو قورساییەی خۆیەوە و بەو فەزا دراماتیکییەی دەیهێنێتە کایەوە، هیچ کاتێک کۆتایی نییە، بەڵکو دەستپێکردنەوەیەکی دیکەیە بە شێوازێکی جیاوازتر. ئەمەش ئەو جیاوازییەیە، کە دەمەوێ لەنێوان ناوی «مردن» و لەو کردارەی لە چاوگی «کوشتن»دا وەردەگیرێت، بیدۆزمەوە. مەبەستمە بڵێم ئەو کردارە لەژێر دەستەڵاتی گراماتیکدا دەرچووە و لە ڕووی لۆژیکیشەوە ئەرکی ڕاستەقینەی خۆی لە دەست داوە. ڕوونتر ئەو ڕۆحانەی لەناو تێکستدا دەکوژرێن، ناوی مردوویان بەسەردا ناسەپێت، بەڵکو لەناو فەزایەکی بێسنووردا بۆ شتی تر دەگۆڕێن.. «ماکس فیبەر»یش لە محازەرەی «زانست بەو مانایەی بانگەواز و پیشەیە»دا دەڵێت: «مردن بۆ مرۆڤی مۆدێرن، مرۆڤی کەلتوور، هیچ مانایەک نابەخشێت، چونکە ژیانی ئەو غەرقی پێشکەوتن و سەرمەدییەتە.... ناکرێت ژیانێکی ئاواهی کۆتاییی هەبێت..... کەسێک نییە لەوانە بگاتە لووتکە، چونکە ئەو لووتکەیە تەنها لە فەزای بێسنووردا بوونی هەیە.... ئیبراهیم خەلیل، یاخود جوتیارەکانی ڕابردوو دوای ئەوەی لە ژیان تێر بوون، ئینجا مردن، چونکە ئەوان لە چوارچێوەی ژیانی ئۆرگانیکیدا دەیانگوزەراند.. ئەم ژیانەش لە کۆتاییی تەمەنیاندا هەموو مانایەکی پێ دەبەخشین و هیچ لوغزێکیان لە بەردەمدا نەدەمایەوە، تا هەڵیبێنن». بەهەر حاڵ ئەم پرسیارەت تەواوکەری پرسیاری پێشووتە. من پێم وایە ئەوەی مافی خوڵقاندنی ڕۆحێکی هەبێت، مافی ئەوەیشی هەیە بیکوژێت، بەچاوپۆشین لەوەی چی ناچاری دەکات و چ ئازارێک دەچێژێت. بەڵێ، ئەگەر خەڵقکردن، هونەرێک بێت، ئەوا کوشتنیش هونەرێکی ترە. ئەو کوشتنەیش، کە لەلایەن نووسەرەوە دێتە کایەوە، پڕۆسەیەکی جیاوازە لەو پرۆسەیەی، کە لە دەرەوەدا، واتە لەلای خوێنەرەوە جێبەجێ دەکرێت، وەکو لە وەڵامی پرسیاری پێشووتدا ئاماژەم پێی دا. تۆ کارەکتەرێک دەکوژی، تا جیاوازییەک بێنیتە گۆڕێ. تا کۆمەڵێک تێڕوانینی ناکۆک ناکۆک لەمەڕ مەرگ و ژیانەوە پیشان بدەیت. تا کێشەی نێوان خود و بابەت بورژێنیت. تا گرنگیی بوونی ئەو کارەکتەرە لای خوێنەران ئاشکرا بکەیت. من سەرنجت بۆ بەرهەمەکانی خۆم ڕادەکێشم، بەوەی کارەکتەرەکانم دوای ئەوەی دەمرن، ئینجا زیاتر لەناو تێکستەکەدا ئاکتیڤ دەبن، چونکە لە گێڕانەوەدا کرۆنۆلۆژیا هیچ بایەخێکی نییە،

بگره زاڵبوون بەسەر دەستەڵاتی ئەو کرۆنۆلۆژیایە، هەر خۆی سڕینەوەی سنوورەکانە لەنێوان ژیان و مەرگی کارەکتەرەکاندا، بەڵام من کە بۆیان دەگریم، لەبەر ئەوەیە لە پشت ئەو پرۆسیسە هونەرییەوە، کە دەبێت بەناچاری ئەنجام بدرێت، دنیایەکی ترم لێ دیارە، کە بەلای خوێنەرەوە جۆرێکە لە غەیب. لە سەرجەمی ئەمانەدا دەمەوێ پێت بڵێم پرۆسەی کوشتن لای من ئارەزوویێک نییە، بەڵکو ملکەچییە بۆ دەستەڵاتێکی هونەری. واتە مەرگ لەناوەوەی کارەکتەردا ڕوو دەدات، نەک لە دەرەوەی. سەرەتای ژیانمی لێ دەربچێت، ئەگینا هەرگیز بیرم نایە هیچ کارەکتەرێکم لەپێناوی خۆشەویستکردنی مەسەلەیەکی ئایدۆلۆژی گیانی لە دەست دابێت.

*** هەست ناکەیت زۆر جار چیرۆکبێژ لە ڕۆمان و چیرۆکیشدا خودی نووسەر خۆی بێت، بەوەی قودرەتێکی ئیلاهی هەیە بەسەر ڕووداوەکان و وردەکارییەکانی ناو چیرۆکەکەدا، یان بە جۆرێکی تر کارەکتەری سەرەکی و چیرۆکبێژ و نووسەر هەر یەکێک بن بەتایبەتی لای ئەوانەی یەکەم ڕۆمانیان نووسیوە..؟**

ـ بەڵێ، ڕێک وایە، بۆیە «جیمس جۆیس» دەڵێت: «ڕۆماننووس تەنها یەک ڕۆمان دەنووسێت». واتە ئەوانەی تر تەواوکەری ئەوەی یەکەمن. من پێم وایە ئەوەی جیاوازیی نووسینی نووسەرێک لەگەڵ نووسینێکی تریدا دێنێتە کایەوە، ئەو گۆڕانەن، کە بەسەر کات و شوێن و حاڵەتە سایکۆلۆژییەکانیدا دێن. دیارە ئەوانە بەشێوەیەکی ڕێژەیی کار لە نووسەر دەکەن. مەبەستم ئەوەیە مەرج نییە بە یەک ئاڕاستە و بە یەک ڕادە کار لە هەموو نووسەرێک بکەن. نووسینیش وەکو «سیگمۆند فرۆید» بۆی دەچێت ڕەنگدانەوەی بیرکردنەوەی نووسەرەکەیە، نەک ئەزموونی ڕاستەقینەی ژیانی. واتە نووسەر بەشێک لە خەیاڵەکانی خۆی بە ئێمە دەڵێت. بێجگە لەوەی لە ڕێگەی سومبولەکانەوە کۆمەڵێک تەمومژی بەدەوردا دەخوڵقێنێت، ئەوا تا بۆشی بکرێت لە خۆی دووری دەخاتەوە. بۆ نموونە ئەو نووسەرەی کچی یان کوڕی شارە و باس لە جوتیارەکان دەکات، مەرج نییە حەزی لە لادێ بێت، بەڵکو مەبەستیەتی خوێنەر چاوبەست بکات و بە نهێنییەکانی نەزانێت. هەر بۆیە «لۆسیان گۆڵدمان» باوەڕی بەوە نییە تێکستی ئەدەبی تەنها لە ڕووی سایکۆلۆژییەوە بخوێندرێتەوە، چونکە یەکێک لەو هۆیانەی ڕێگرە لەوەی ئەو پرۆسەیە بەچاکی بەڕێوە بچێت، ئەوەیە کە ئێمە ناتوانین زانیارییەکی زۆر لەبارەی ژیانی ڕاستەقینەی نووسەرەوە بەدەستبهێنین. کارەکتەری سەرەکی ئەگەرچی سەرەتا لای نووسەر خۆشەویستە، بەوەی دەبێتە بەربەستێک لەنێوان «ئیگۆ»ی ئەم و هێرشی

دەوروبەر، واتە هەموو ئارەزووەکانی نووسەر دەخاتە ئەستۆی خۆیەوە و دواجار ئەوە لەجیاتی نووسەر ڕیسوا دەبێت، بەڵام هێندەی پێ ناچێت وەکو دوژمن دێتە بەرچاوی، چونکە جێگای ئەو داگیر دەکات و بیرۆکەکانی دەشێوێنێت. کۆنترۆڵی دەکات و ناهێڵێت بە ئازادی و ڕاشکاوانە هەست و ئارەزووکانی دەربڕێت. ئێستا نووسەر ئەوەندە هەڵپەی ئەوەی نییە تێکستێکی تر بنووسێت، بەقەدەر ئەوەی مەبەستیەتی شوێنی ڕاستەقینەی خۆی وەربگرێتەوە. گەرەکیەتی ئازادییە زەوتکراوەکانی بەدەستبهێنێتەوە، بەڵام تووشی هەمان ترس و دڵەڕاوکێ دەبێتەوە و ناچارە کارەکتەرێکی تر و دوان و دەی تر بخوڵقێنێت. بە مانایەکی دی کۆمەڵێک تێکستی تر بنووسێت. با مەسەلەکە لە ئاستێکی تر و بە ئاڕاستەیەکی تردا بخوێنینەوە. پەیوەندیی نێوان کارەکتەر و نووسەر بە دوو شێوەیە. یەکەمیان ئەوەی، کە نووسەر دەیەوێت لە ڕێگەی ئەو کارەکتەرەوە تەعبیر لە شتە حەرامەکان بکات. ئەو میکانیزمە لە سایکۆلۆژیادا بە «Projection » ناسراوە. شێوازێکی پاساوهێنانەوەیە بە مەبەستی بەرگریکردن لە خود. نووسەر هەموو ڕەفتارە ناپەسەندەکانی خۆی، ئەوانەی کۆمەڵگا بە تابوویان دەزانێت، دەخاتە ئەستۆی ئەو کارەکتەرەوە. ئەمە لەو حاڵەتەی، کە نووسەر کارەکتەری نێگەتیف دەخوڵقێنێت، ئەو کارەکتەرەی گوێ بە ترادشیۆنەکان نادات. ئەمەیان لە ئەدەبی ئێمەدا هەر زۆر زۆر کەمە. بەڵام بە لاکەی تردا، واتە لە حاڵەتی دەرخستنی کارەکتەری پۆزەتیڤدا، ئەوەی پەیڕەوی دابونەریتە باوەکانی کۆمەڵگا دەکات، ئەمەیان لە سایکۆلۆژیادا خۆی لەمیکانیزمی کاردانەوەی پێچەوانە «Reaction Formation» و بەرزگەرایی «Sublimation»دا دەبینێتەوە. ئەو دوو میکانیزمە، ئەگەرچی هەندێک لە یەکتر جیاوازن، بەڵام لە زۆر شتدا وەکو یەکن. یەکەمیان ئەوەیە مرۆڤ، دیارە لێرەدا مەبەستمان کارەکتەری ئەدەبییە، بەشێوەیەکی جیاواز سیفەتەکانی خۆی پیشان دەدات. بۆ نموونە پیسکەیەک وەکو بەخشندەیەک، یان ترسنۆکێک وەکو ئازا خۆیمان پێ دەناسێنێت. ئەمە لە ئەنجامی دڵەڕاوکێوە دێتە کایەوە. دووەمیان کاتێ مرۆڤ، دیسان مەبەستمان کارەکتەری ئەدەبییە، ناتوانێت ئارەزووەکانی لە واقیعدا جێبەجێ بکات، بەتایبەتی ئارەزووی سێکسی، ئەوا ناچار دەیانگۆڕێتەوە بۆ چەند ئارەزووێکی تری وەکو وەرزش و خوێندنەوە، کە لە ڕووی کۆمەڵایەتییەوە پەسەندن.. ئەو شێوە کارەکتەرە، واتە ئەوانەی بەپێی ئەو دوو میکانیزمە بەڕێوە دەچن، لە ئەدەبی ئێمەدا زۆر زۆرن. بەتایبەتی لەو تێکستانەی بەمەبەستی ئایدۆلۆژی و ئاینی نووسراون. ئەوانەیش، کە ڕەچاوی کۆنترۆڵی کۆمەڵایەتی دەکەن.. بۆ نموونە کارەکتەرە سەرەکییەکانی «سەلاح عومەر» هەمیشە چاکەخوازن. زوڵم لە کەس

ناکەن و بەردەوام لە لایەن ئەوانی ترەوە دەچەوسێنەوە. هەموو خەتایەک لەسەر خۆیان لادەبەن و دەیانخەنە ئەستۆی ئەم و ئەوەوە. تا بۆیان بکرێت خۆیان لەگەڵ دابونەریتەکاندا دەگونجێنن. نوێژ دەکەن، دوعا دەخوێنن. یارمەتیی لێقەوماوانی دیکەی وەک خۆیان دەدەن. ئەمەش وای کردووە زمانێکی شەفاف، ئەو زمانەی هەر کەسێکی تری ئاساییی کەلتوری کوردی پێی دەدوێ، بەکاربهێنن. سەیر نییە ئەگەر لەسەر زمانیان گوێمان لە دەیان پەند و ئیدیۆم و ئامۆژگاری بێت. ئەگەرچی «سەلاح عومەر» لەم ساڵانەی دواییدا، بەتایبەتی دوای دەرچوونی یەک دوو ڕۆمانی جیاوازی کوردی، گۆڕانکاریی لەو شێوە زمانەیدا کردووە، بەڵام هێشتا تەواو دەستبەرداری نەبووە. «شێرزاد حەسەن» هەر لە سەرەتاوە کارەکتەری نێگەتیڤی هێناوەتە ناو چیرۆکەکانی، بەڵام ئەویش لە ڕۆمانەکانیدا بەتایبەتی لە «تەمی سەر خەرەند»دا بە هەندێ جیاوازی لەگەڵ «سەلاح عومەر»دا زۆر پاساو بۆ بێگوناهی و پاکیی کارەکتەرە سەرەکییەکانی دەهێنێتەوە. لای «بەختیار عەلی» مەسەلەکە بەو سادەییە نییە، بەتایبەتی لە «مەرگی تاقانەی دووەم»دا. جۆرێک دژایەتی هەیە لەنێوان نووسەر و هەر یەکێک لە کارەکتەرەکانیدا. ئەمەیش وای کردووە کۆمەڵێ دەنگی جیاواز خۆیان دەربخەن و زیاتر لە ئەتمۆسفێرێکیش بەدی بکەین، کە بە ڕای من ئەمە گرنگترین شتی ناو ئەو ڕۆمانەیە. ڕۆمانی «دنیا لە کتێبێکدا»ی «جەبار جەمال غەریب»یش لەم ڕووەوە هەوڵێکی باشە. «ئەندێشەی مرۆڤێک»ی «حسێن عارف»، کە لە نیوەی دووەمی هەشتاکاندا نووسراوە پێچەوانەی ڕۆمانی «شار»، نموونەیەکی دیارە لە خولقاندنی کارەکتەری دژ. ئەو ڕۆمانە ئەگەرچی زۆر کەم بۆتە جێگای مشتومڕ، بەڵام هێزی تەکنیک و شێوازی گێڕانەوەی بێوێنەن.

*** ڕۆمان لە ئەدەبی کوردییدا هێشتا نوێیە و لە دەرەوەیش شەپۆلێک هەیە باس لە مەرگی ڕۆمان دەکات.. لات وایە ئەم ژانرە لای ئێمەیش تووشی ئەم مەرگە ناوەختە ببێت..؟ ئەگەر وابوو ئەوا ڕۆمانی کوردی تا ئێستا چی خستۆتە سەر جیهانبینیی ئێمە..؟**

ـ لە میانەی وەڵامی پرسیارەکانی پێشووتدا کەم و زۆر لە دیدگای تایبەتیی خۆمەوە باسم لە ڕۆمانی کوردی کرد. ئەوەی ماوەتەوە لێرەدا هەر لە دیدگای تایبەتیی خۆمەوە بیڵێم ئەوەیە، کە ڕۆمانی کوردی جۆرێک ئاسانکاریی هێناوەتە گۆڕێ و خوێنەری لەسەر گوێگرتن ڕاهێناوە. دیارە کە وا دەڵێم، لە بیرمە یەک دوو ڕۆماننووسی بەهرەمەندیشمان هەن. ڕۆماننووسی کورد بەپێچەوانەی «بۆرخیس»ەوە، کە ڕێگومکە «Maze»ی دەخولقاند و چێژی لە ریسکەکاندا دەبینی، ئەو خۆی لە ڕێگومکەکان لادەدات و حەزی لە

مەترسییەکان نییە. ترسێکی گەورەی لە تێکشکان و ڕیسوابوونە، بۆیە هەمیشە بەدوای ئەوەوەیە سەرکەوتوو بێت. ئەو میکانیزمی بەرزگەراییە ڕۆماننووسی ئێمەی کردۆتە پیاوچاکێک و کارەکتەرەکانی وەکو کەسانێکی دانەبڕاوی کەلتوری کوردی دەردەخات. هەرگیز ڕێگایان پێ نادات وەکو «دۆنکیخۆت»ی «سێرڤانتس» بە تێکشکاوی و بە ڕیسوایی بۆ ناو ئاوەدانی بگەڕێنەوە. ئەو ئاشی بایەی «دۆنکیخۆت» بەگژیدا چوو، کە ئەمڕۆ گۆڕاوە بۆ دەستەڵاتی خێزان و قوتابخانە و مزگەوت و دامودەزگاکانی دەوڵەت، هیچ کێشەیەک لەگەڵ ئەو کارەکتەرە ناهێننە کایەوە، بگرە جۆرێک تەماهیی لەگەڵدا کردوون. ڕۆمانی کوردی لە سەرجەمدا گوتارێکی پۆتێنسی «Potency» فحولی»ی خولقاندووە، بەوەی تا ئێستایش ڕەگەزی پیاو بەهەمان شێوەی پیاوی ناو واقیعی کەلتووری کوردی، هەڵسوڕێنەری تێکڕای ڕووداوەکانە و هەموو ئەنجامەکانیش بەپێی خواستەکانی ئەو تەواو دەبن. ئەمانەییش بەشێکیان لەوەوە هاتوون، کە ڕۆماننووسی کورد ڕۆشەنبیرییەکی فرەلایەنی نییە. تا ئێستا زۆر زۆر بەدەگمەن ڕێککەوتووە بیرۆکەکانی ڕۆمانێکی کوردی لە تێڕوانینی فەیلەسووفێکەوە نزیک بن، یاخود پاڵیان پێوە نابین لە فەلسەفەوە، یان لەناو تیۆرەکانی سایکۆلۆژیا و سۆسۆلۆژیا و کایەکانی تردا بۆ کردنەوەی گۆدەکانیان بگەڕێین، بەڵکو هەمیشە دەمانبەنەوە ناو واقیعی باوی ژیانی ئاشکرای خۆمان. ئەوەندەی شتەکانی خۆمانمان بەبیر دەهێننەوە، ئەوەندە ناچارمان ناکەن بەدوای نهێنی و لوغزی کەسانێکی جیاوازدا بگەڕێین. ئەمانەیش هەندێ ڕستەی ئامادەی وەکو «خۆمم تێدا بینیەوە» و «دەتوانین هەموو موعانەتەکانی نەتەوەکەمانی تێدا ببینین» و چەندانی تری لەو بابەتەیان خستۆتە ناو لێکۆڵینەوەکانەوە. ڕۆماننووسی ئێمە دەتوانێت سەرجەمی ڕۆمانی خۆی بۆ خوێنەر بخوێنێتەوە و هیچ کێشەیەکی تێگەیشتنی لا دروست نەکات. «سەلیم بەرەکات» و «شێرزاد حەسەن» دوو ڕۆماننووسی کوردن. ئەمیان بە عەرەبی دەنووسێت و ئەویان بە کوردی. ئاسان نییە لای «سەلیم بەرەکات» لە دێڕێکەوە بگەیتە دێڕێکی تر. وردەکارییەکان ناهێڵن بەئاسانی تێبپەڕیت. ئەو زمانە ڕاتدەگرێت.. لەناو ڕێگومکەکاندا ون دەبیت و نازانی بە چ ئاڕاستەیەکدا دەڕۆیت.. هەرگیز ڕێک ناکەوێت خوێنەر بتوانێت بیرۆکەکانی ڕۆمانی «سەلیم بەرەکات» کورت بکاتە و بۆ کەسێکی تری بگێڕێتەوە، چونکە «بەرەکات» بەهەمان شێوەی «بەختیار عەلی» تێگەیشتن بە جۆرێک لە داگیرکردن دەزانێت. داگیرکردنیش واتە کوشتنی هەموو بەها هونەرییەکانی ناو تێکست.. بەڵام دڵنیام «شێرزاد حەسەن» لە کۆڕێکدا «تەمی سەر خەرەند»ی خۆی بخوێنێتەوە، زۆربەی گوێگران بێ هیچ تەنگوچەڵەمەیەک لێی تێدەگەن.

بەڵێ، ئەو چیرۆکنووسەمان لە کورتێکدا چیرۆکێکی درێژی خۆی خوێندۆتەوە، پێش ئەوەی بڵاوی بکاتەوە، برادەرێک لێکۆڵینەوەیەکی دوورودرێژی لەبارەیەوە نووسیوە. ئایا ئەمە کارەسات نییە..؟! من بۆیە «شێرزاد حەسەن» بە نموونە دەهێنمەوە، چونکە چیرۆکنووسێکی باشی ئەمڕۆمانە و تا ئێستا تەنیا بەلایە پۆزەتیڤەکەیدا خوێندراوەتەوە. من لێرەدا تەنها مەبەستم ئەوەیە، کە من زۆر بەئاسانی لە چیرۆک و ڕۆمانەکانی «شێرزاد حەسەن» تێدەگەم، چ وەکو کارەکتەر چ وەکو ڕووداو چ وەکو زەمەن و چ وەکو تەکنیکی خوڵقاندنی پەیوەندیی نێوانیشیان. تا ئێستایش هەموو ئەو لێکۆڵینەوانەی لە بارەی ئەدەبی ئەو چیرۆکنووسە بەهرەمەندەشمان نووسراون، بەلای شێوازی نووسینیدا نەچوون. لەیەکچوونی تێکستەکان یەکێکە لە تایبەتمەندییەکانی ڕۆمانی کوردی.. دیارە لێرەدا مەبەستم لەیەکچوونی دیدگایە، نەک ڕووداو و کارەکتەر و شتەکانی تر. ڕۆمان، کە وەکو پێشتر وتمان بەرهەمی شارستانیەتی ڕۆژئاوایە، ڕۆماننووسی کورد هەوڵی داوە بە شێوازی گێڕانەوەی هەقایەتی کوردەواری مامەڵەی لەگەڵدا بکات، ئینجا چونکە هەقایەتی کوردی ستەرەکچەرێکی لاوازی هەیە، ئەوا ناتوانێت هیچ وزەیەکی پێ ببەخشێت و تایبەتمەندێتیی بۆ بخوڵقێنێت، بگرە هەموو ڕەمزییەتەکانی دەکوژێت. یەکێک لە تایبەتمەندییەکانی ئەو شێوازە هەقایەتییە ئەوەیە، کە کارەکتەر دەبێت سادە و ڕووداو تەواو بێت. ئەمەیش خوێنەرێکی پاسیڤی خوڵقاندووە. «مارکیز» سەرەتا لەژێر کاریگەرێتیی «فۆکنەر»دا دەینووسی، بەڵام چونکە گێڕانەوە لە فۆلکلۆری ئەمەریکای لاتیندا خاوەنی جۆرێک لە دەستەڵاتی هونەری بوو، ئەوا ئەدەبی ڕۆمان لای «مارکیز» و زۆربەی ڕۆماننووسانی ئەوێ فۆرمێکی باشتری دەستکەوت. نووسەری ئێمە نەیتوانیوە خۆی لە دەستەڵاتی ئەو هەقایەتە ڕزگار بکات، بەڵکو ئەو تەکنیکانەیش، کە بەرهەمی دەرکەوتنی تەنکەنەلۆژیای ڕۆژئاوان، ئەم دەیانهێنێتە سەر ئاستی ئەو شێوازی هەقایەتییە و بەئەقڵی مانیفاکتۆریانە بەکاریاندەهێنێت. بۆ نموونە ئەو شێوازەی، کە پێی دەوترێت «التداعی الحر» «Free Association» و لە سەرەتای سەدەی پێشووەوە لەسەر دەستی ڕۆماننووسانی وەکو «جیمس جۆیس» و «فرجینا ولف» و هەندێکی تردا هاتە کایەوە، ئەوە سی ساڵ زیاترە گەیشتۆتە ئێمەیش، بەڵام بەشێوە هەرە سادەکەی، بەو شێوەیەی، کە لەگەڵ بنەمای هەقایەتی خۆماڵی دژایەتی ناهێنێتە گۆڕێ.. ڕستەکانی چیرۆک و ڕۆمانی ئێمە لە ڕووی گراماتیک و لۆژیکەوە تەواون. لێرەدا مەبەستم ئەوەیە نووسەران پەیڕەوی گراماتیکیان کردووە، نەک چاک بەکاریانهێناوە.. بیرۆکەکان هەمان ئەندازەی ئەو وشانەیان هەن، کە ڕستەیەک پێکدەهێنن. لە ڕستەشدا کردار گرنگترین

شتە، بۆیە تێکستی چیرۆک و ڕۆمان تەنها یەک ئاڕاستەی ئاسۆییان هەیە، کە بەردەوام خوێنەر بەسەر ڕێگایەکی فلاتدا دەبەن و ناهێڵن بەملا و بەولادا بچێت. واتە نووسەر لە هەوڵی بەردەوام دایە، کە ڕێنومایی خوێنەر بکات و بیرۆکەکانی خۆی بەسەردا بسەپێنێت، هەر بۆیە لە کۆتاییدا یەک جۆر خوێنەرمان هەیە و ئەو خوێنەرەیش ئەوەندەی نووسەر بێ کەم و زیاد بە دنیای ئەو تێکستە ئاشنایە. زەمەنیش هەر ئەو زەمەنەیە، کە ئەو ڕستەیە لە درێژەی تێکستەکەدا دەریدەخات. گێڕەوەر «Narrator»ێک هەیە ئاگای لە تەواوی ژیانی کارەکتەرە سەرەکییەکەیە و بەزمانێکی شەفاف و پڕ لە ئاگایی کەم کەم هەموویمان بۆ دەگێڕێتەوە. لەسەرەتاوە تا کۆتایی کۆنترۆڵمان دەکات و تەنها وەکو گوێگر بەکارماندەهێنێت. «زاهیر ڕۆژبەیانی» ناو لەو شێوازە دەنێت «مۆنتاژی میکانیکی» و وەکو تەکنیکێکی سادەش دەیناسێنێت. زۆربەی ئەدەبی «شێرزاد حەسەن» بەم شێوازە نووسراوە. مەبەستم ئەوەیە، کە لە هەموو چیرۆک و ڕۆمانەکانیدا گێڕەوەر ئەرکی بنیاتنانی پرد دەبینێت، بۆئەوەی خوێنەر بەئاسانی لە ڕووداوێکەوە بگەیەنێتە ڕووداوێکی تر، کە زۆربەی کاتیش ئەو ڕووداوانە بەشێوەیەکی کرۆنۆلۆژی دەردەخرێن. ئەوەندە هەیە گێڕەوەر لە پێش ئێمەوە ئەو زانیارییانەی پێ گەیشتووە و ئەویش بە ئێمەیان ڕادەگەیەنێت. ڕاستە ئەو ڕووداوانە سەرنجڕاکێشن، پڕن لە بوێری، بەڵام ئێمە ئێستا باسمان لە لایەنی هەونەرییە. ئەو ڕایانەم ئەوەم لەبیر نابەنەوە، کە «شێرزاد حەسەن» لە هەندێ ڕووی ترەوە گۆڕانکاریی گەورەی لە چیرۆکی کوریدا کردووە. نابێ هەموو خەتاکان بخەینە ئەستۆی ڕۆماننووسانەوە، بەڵکو زۆربەی ئەو نووسەرانەیش بێگوناه نین، کە لەبارەی ڕۆمانی کوردییەوە دەنووسن. تۆ بڕوانە ئەوە زیاتر لە دە ساڵە ڕۆمانی کوردی بووەتە بابەتی لێکوڵینەوە، کەچی تا ئێستایش چەمکەکانی وەکو کارەکتەر و ڕووداو و زمان و کات و شوێن و گێڕانەوە و زۆر شتی تر بەهەمان سادەیی جاران ماونەتەوە. ئایا سبەینێ کاتێ «توانا ئەمین» دەیەوێت باسێک لە بارەی ڕۆمانەوە بنووسێت، دەتوانێت ئیش بەو نووسینانە بکات، کە بەردەوام لە ڕۆژنامە و گۆڤارەکانماندا بڵاو دەبنەوە و ڕۆمانەکان هەڵدەسەنگێنن..؟! ئایا ئەو نووسینانە توانیویانە کار لە دیدگای ڕۆماننووسی ئێمە بکەن..؟! ئایا توانیویانە خوێنەرێکی جدیی ڕۆمان پێبگەیەنن..؟! ئەگەر وەڵامی ئەو پرسیارانە نەخێرن، کەواتە نابێت ئەو نووسینانە ببنە پێوەرێک بۆ چاکیی ئەم ڕۆمان و خراپیی ئەو ڕۆمان. زۆربەی ئەو نووسەرانە، ناڵێم هەموویان، هەندێ ڕۆمانی زۆر سادەیان لێمان کردۆتە شاکار و لە چاکترین حاڵەتدا جارێکی دی ڕووداوەکانیان بۆ گێڕاوینەتەوە. ئەو نووسینانە بۆ ڕۆماننووسی ئاساننووس

بەلەزەتترین خۆراکن بۆ بەرهەمهێناوەی ڕۆمانی ساکار و بەردەوامبوونی لەسەر یەک ستایلی دیاریکراو. کاتێ ئەو ڕایانە دەردەبڕم، دەشزانم لەم ڕووەوە کەمێک هەوڵی جوانمان هەیە. دەتوانم تەنها بۆ نموونە، نەک بۆ مەبەستێکی تر، هەوڵەکانی «ئازاد سوبحی» و «سەمەد ئەحمەد» و «عەبدولموتەڵیب عەبدوللا» و «نەوزاد ئەحمەد ئەسوەد» و «نیهاد جامی» و بەبیر خۆم بهێنمەوە. بەوپەڕی دڵنیاییەوە دەڵێم هەر خوێنەرێکی ئاسایی، ئەگەر ئەو وەهمە نەبێت، کە پێی وایە وشەی نووسەر لە دنیایەکی ترەوە هاتووە، ئەوا دەتوانێت وەکو زۆربەی ئەو ڕۆمانانەی ئێمە بنووسێت. خۆ دەرکەوتووە ئەو پێشمەرگە و کادیرانەی ژیاننامەی خۆیانیان نووسیوەتەوە، بە دەیان قات لەو ڕۆماننووسانە بەهرەمەندترن. چیرۆکنووس و ڕۆماننووسی ئێمە لە گفتوگۆکاندا هەرگیز بەلای شێوازی نووسیندا ناچن. ئەوان دەڵێن لە فلان سەردەم و لە فلان شوێندا چیرۆک و ڕۆمان بۆ یەکەمین جار لە دایک بوون. لەملا ڕۆمانی ئینگلیزیمان هەیە و لەولاش ڕۆمانی فەرەنسی. کوردیش بۆتە خاوەنی چیرۆک و ڕۆمانی خۆی. لەگەڵ دەیان قسەی تری لەم بابەتە. ئەمەش زۆر ئاسانە. هەر کەسێ ئەو گۆڤار و کتێبانەی هەبێت، کە لە پەنجاکان و شەستەکانی سەدەی ڕابردوودا دەرچوون، دەتوانێت ئەم گوتانەیان لەبەر بنووسێتەوە. بۆئەوەی خوێنەر بزانێت ئێمە چۆن لەو هونەرە تێگەیشتووین، دەبێت بۆی بدوێین. بەهەرحاڵ ئەمە تێگەیشتنی منە بۆ شێوازی نووسینی ڕۆمان. ماوەتەوە بڵێم ڕۆمانی کوردی نەیتوانیوە هیچ پرۆبلەماتیکێک بەرهەم بهێنێت و ڕێگای بۆ خوێندنەوەی جیا جیا خۆش نەکردووە. کەواتە دوورە لە هەموو مەترسییەکی نەخۆشی و لەناوچوون. پێم وایە هێشتا ماویەتی ئێمە باس لە قەیرانی ڕۆمانی خۆمان بکەین، چونکە هەموو کێشەکان لە ژیانەوە دەست پێدەکەن. ئەو یەک دوو ڕۆمانەی، کە ناچنە ناو ئەو سادەکارییەشەوە، ناتوانن ئەو بۆشاییە گەورەیەمان بۆ پڕبکەنەوە. ئێمە کاتێ ڕۆمان دەنووسین خۆمان لەبەردەم سێڕیانێکدا دەبینینەوە، ئایا ڕۆمان بنووسین وەکو ئەوەی ڕۆماننووسان لە دەرەوەی ئێمەدا دەینووسن.. مەبەستم لاساییکردنەوە نییە و ئەو ڕۆماننووسانەیش دەڵێم، کە گۆڕانیان لەو ئەدەبەدا کردووە.. یان ڕۆمانی کوردی بنووسین، کە تا ئەم ساتەیش نەمانتوانیوە لە ڕەگەزی هەقایەت جیای بکەینەوە. یان هەوڵی پێکهێنانی گوتارێکی تری ڕۆمان بدەین.. دیارە لێرەدا مەبەستم شێوازی نووسینە، نەک بابەتی نووسین، کە لە نووسەرێکەوە بۆ یەکێکی تر دەگۆڕێت. من ئەو پرسیارە ئاوا بەکراوەیی جێدەهێڵم.